

SZAKOKTATÁSUNKRÓL.

— Elnöki megnyitó a M. P. T. 1916. évi okt. ülésén. —

Már a harmadik iskolai év elején járulok Önök elé azzal az óhajtással, hogy mindnyájunknak hozza meg a közel jövő a boldogító békét és nyugalmat. Az elmúlt tanévek ezt a kívánságunkat, sajnos, nem váltották valóra, s fáj megállapítanunk, hogy az események most sem jogosítanak fel bennünket a közeli megoldás reményére.

Ámde nemcsak szenvedésekben lettünk gazdagabbak, amelyek kemény próbára teszik bizó türelmünket, hanem értékes tanulságokban is. A háború sok mindenre megtanított bennünket, amire azelőtt képteleneknek hittük magunkat. Mindezt sokszorosan és sokszorta elmondották már: bizvást állíthatni, hogy közéletünknek alig van oly jelentős mozzanata, mely a majdani békekötés után előálló új helyzet megfontolásakor a cikkek és előadások áradatában szóba ne került volna. Mégis azt hiszem, hogy a már levont tanulságok közt van kettő, melyekre a közoktatás munkásainak különösen és ismételten rá kell eszmélniök.

Egyik annak a ténynek világos felismerése, hogy a legnagyobb tömegekkel szemben is mily elhatározó szerepe van az erkölcsi erő fensőbbiségének, az eszmények igazságába vetett hitnek s az ebből folyó ellenálló képességnek és kitartásnak. Ez a tapasztalat, melyet nemzetünk fegyvertényeinek hosszú sorozatával lehet immár igazolni, nekünk, az ifjúság nevelőinek, fokozott mértékben teszi feladatunkká, hogy saját hatáskörünkben is járuljunk hozzá annak az erkölcsi akaratnak megalapozásához, mely a kezdeményezés, az erő kifejtés, az állhatatosság képességeiben nyilvánul. Olyan nemzedékre van szükségünk, mely, mikor nagy és nemes célokat lát veszélyeztetve, szakítani tud a mindenbe belenyugvás kényelmes megszokásával, rendkívüli erőfeszítésektől nem riad vissza, és a legváltóságosabb helyzetekben is állhatatosan kitart. Ha a jelek nem csalnak, a háború lezajlása után az ethikai kultúrának új korszakába fogunk lépni, melynek eszköze az akaratnevelő munka. Az iskolának valóban munkaiskolává kell

válnia. E mondásban nagy igazság rejlik, feltéve, hogy a munkaiskolát nem helyezzük ellentétbe, mint sokan teszik, a tanítóiskolával. Munkaiskola az, mely megtanít becsületesen dolgozni; mely arra tanít, hogyan kell egy bizonyos nemes cél érdekében teljes erőnk latbavetésével munkálkodnunk. Ez az erős, kitartó munka az, melyet a jövő nemzedéktől várunk. Most már végkép lejárt a könnyű elméjű és tág lelkiismeretű életművészek kora, akiknek egyetlen törekvése, hogy éltöket könnyű szerrel és kevés fáradtsággal mentől kényelmesebbé tegyék. Az élet a háború után igen nehezzé fog válni. Erre a nehéz életre kell nevelnünk a fiatalságot.

A másik tanulság, hogy ez a háború nemcsak fegyvereknek, hanem egyúttal gazdasági erőknél mérkőzése. Kézzel foghatóvá lett, hogy gazdasági életünk erősítését — Széchenyiről emlékezve — a legmesszebb menő gondoskodásunk tárgyává kell tennünk.

Mindenkinek el kell ismernie, hogy ezt a feladatot, melynek jelentősége csak most tárul fel előttünk mérhetetlen nagyságában és könyörtelen valójában, eddig csak részben teljesítettük. Váltig panaszkodtunk gazdasági életünk elmaradottsága miatt; hibáztattuk iparunk fejletlenségét és külső országoktól való függésünket ezen a téren; emlegettük vállalkozóképességünk csekély voltát és forgalmunk egyoldalúságát; fájlaltuk általános szegénységünket a nyugati államok jómódjával szemben, de gazdasági előrehaladásunknak sok mindenféle eszközt — nem utolsósorban helyen szakoktatásunkat — több szempontból mostoha elbánásban részesítettük. És habár gazdasági életünk fellendülése nem éppen csak a szakoktatástól, hanem sok egyébtől is függ, kétséget nem szenvedhet, hogy a helyesen berendezett szakoktatás a fejlődés igen fontos tényezői közé tartozik. Erről a mi szakoktatásunkról óhajtanék ma néhány szót ejteni.

A baj igen mélyen gyökerezik. Középiszolákat végzett társadalmi osztályaink, nyilván avitikus ösztönök hatása alatt, még ma is bizonyos fölényes önérzettel tekintenek le a szakiskolákra s nem ritkán azokra is, kik belőlök kikerültek; mintha sejtelmük sem volna arról, hogy egy egészséges állami életben az anyagi és szellemi kultúra tekintetéből mily fontos a szakoktatás szervezettsége és gazdagsága. A nevelőiskola és a szakiskola közt nem szabad rangbeli különbséget megállapítani. Pedig a tények még mindig ilyen különbségtételekre vallanak. S ha körütekintünk hazánk szakoktatásán, egyes jól megművelt részek mellett paragon heverő avagy rendezetlen területeket fogunk találni; tökéletlen szervezeteket, melyeknek javítása elodázhatatlan; kiáltó hézagokat, melyek sürgős betöltésre várnak. Ezzel szemben gimnáziumaink szinte félelmetes módon szaporodnak, jelentéktelen helyeken, mondhatni falvakban is, ahol a megfelelő köz-

művelődési feltételek egészen hiányoznak s ahol jó polgári iskola fölött, a helyi viszonyok követelte középfokú tiszta szakiskola bizonyára jobb hivatást teljesíthetne. Nincsen senki, aki nálam magasabbra becsülhetné a klasszikus műveltség folytonosságának biztosítását, de hitem szerint ennek a műveltségnek a fája akkor fog valóban egészséges gyümölcsöket teremhetni, ha a teljes jogú klasszikus oktatás koncentráliódik, azaz: kevesebb helyen ugyan, de annál intenzívebben ápoltatik.

Mi volna tehát a teendő? E kérdésre már sokszorosan megfeleltek azok, kik a szakoktatás minden legkisebb vonatkozását jól ismerik. De talán megengedhető, hogy a távolabb állók is nyilatkozhassanak: olyanok, kik nem valamely meghatározott szakma látószögéből, hanem általában mint pedagógusok ítélik meg közműveltségünket. Ez az egyetemes szempont mentheti csak azt a vállalkozást, hogy egy pedagógiai társaságban felvetem a szakoktatás szervezeti kérdéseit s róluk néhány töredékes és igénytelen gondolatot előadni merészelek.

Az a benyomásom (mert csak benyomásokról s nem ítéletekről számolhatok be), hogy legelső teendőnk volna az ismétlő oktatás szakszerű szervezése az egész vonalon. Mint ismeretes, hazánkban az alsófokú iparostanonc- és alsófokú kereskedelmi iskolákon (inasiskolákon), továbbá az alsófokú (önálló és nem önálló) gazdasági iskolákon (gazdasági népiskolákon) kívül vannak még nagy számmal (1912/13-ban 11,226) úgynevezett általános ismétlő iskolák, jobban mondva a mindennapi iskolával kapcsolatos általános ismétlő tanfolyamok. Ily intézményeknek ott, ahol a mindennapi tankötelezettség csak 6 éves, tagadhatatlanul nagy jelentőségük volna. Azonban tudva van, hogy 1868 óta ezeket az általános ismétlő iskolákat minden igyekezet dacára sem sikerült életrevalókká tenni. Nagy részök ma is csak papíron vagy fölötté kezdetleges állapotban van. Úgy látszik, ennek az iskolatípusnak minálunk nincsen igazi talaja, sőt kérdés lehet, vajjon — jó népiskolai mindennapi oktatást feltételezve — egyáltalán nem célszerűbb-e ilyenmű intézményeket elvileg is szakszerű irányban szervezni. A népiskolát végzett 12 éves gyermek, aki már kilépett az életbe s gyakorlati foglalkozást kezd, hasonlíthatatlanul nagyobb érdeklődéssel fog három éves ismétlő tankötelezettségének megfelelni, ha az, amit az iskolában tanul, összefüggésben van hivatásszerű foglalkozásával, melyet az életben folytat, mint ha a már egyszer elsajátított ismeretanyag kitaposott útjain haladó úgynevezett általános képzésben részesül továbbra is. Az általános ismétlő iskolák helyébe tehát, úgy vélem, alsófokú kereskedőiskoláknak vagy (műhelyekkel ellátott) iparos-tanonciskoláknak vagy

gazdasági népiskoláknak kellene lépniök; ahol pedig ez merőben lehetetlen, az általános ismétlő oktatás legalább is szakszerű irányban volna szervezendő, azaz úgy, hogy a közművelődési elemek a helyi viszonyok szerint elkülönülő szakra való vonatkozásukban taníttassanak. Hogy ezenfelül az ismétlő oktatás külső feltételeiről is jobban kell gondoskodnunk, mint eddig tettük, csak mellékesen érintem. Európai baj ez, melynek teljes orvoslása, az óriási költségeket tekintve, a mostani világrengető háború közbejötté nélkül is csak a legmesszebb jövőben volt remélhető.

A középfokú szakoktatás körében a laikus szemlélő is hiányokat állapíthat meg.

Egyik ilyen hiány a szorosán vett gazdasági szakoktatásban mutatkozik. Vétene az igazság ellen, aki szemet hunyna ama haladás előtt, mely e téren az utolsó két évtizedben végbement s melyről a földművelési kormánynak idevágó hivatalos kiadványai tanuskodnak. Vannak szép számmal gazdasági népiskoláink s van 7 gazdasági főiskolánk; van továbbá hazánkban 2 gazdasági tanítóképző, 2 női gazdasági tanintézet, 24 földműves-iskola, 10 vincellérképző s 14 egyéb gazdasági tanintézet. Amíg tehát alsófokú intézményekkel és főiskolákkal el vagyunk látva, a középfokú gazdasági oktatás egészen hiányzik (különösen mióta a gazdasági tanintézeteket akadémiákká alakította át a földművelésügyi kormányzat). Ez a tátongó hézag oly államban, melynek elhatározó jellegét a legfejlettebb ipar feltételezése mellett is mindenkor a mezőgazdaság fogja megadni, soká betöltellen nem maradhat. Ezért részemről melegen üdvözlöm a törvényhozás elé terjesztett polgári iskolai törvényjavaslatnak azt a részét, mely oly helyeken, ahol polgári fiúiskola van, a föléje emelkedő önálló gazdasági szakiskola szervezéséről (sajnos, csak fakultatív hatállyal) intézkedik.

Az ipari szakoktatás rendkívüli jelentőségét mindenki elismeri. Nem kell bizonyítani, hogy nagy különbség van ama készség között, melyet valaki egy mester oldalán kizárólag empirikus módon szerez, egy-egy fogást ellesve, egy-egy szűk területet megmunkálva és aközött a készség közt, mely mögött szakszerű elméleti belátás rejlik. Egyik a pusztá utánzásan alapszik, a másik tudatos, okadatoló s ezért új utak követésére is képes, az egyéni leleményt is megengedő, tágabb körben mozgó. Ennek az igazságnak tudatában az államkormány 1892 óta (amikor az iparoktatás országos szervezetet nyert) tagadhatatlanul igen sokat tett új intézmények felállítására és fejlesztésére s általában e soká elhanyagolt ügynek föllendítése körül, amiről kiki meggyőződhetik, ha a kereskedelmi miniszterium által kiadott hivatalos jelentéseket forgatja. Az avatatlan szem is észre-

veszi, hogy ezt az akciót céltudatosság vezeti: egyrészt az a szempont, hogy csak oly arányban és oly minőségben kell az intézményeket szaporítani, amint erre a tényleges szükségletek utalnak; másrészt az a törekvés, hogy az iparoktatás az egész vonalon mentül szorosabb kapcsolatba lépjen az ipari élet valóságával. Elfogadva ezt az álláspontot, tényleg különbséget kell tenni a jövő teendőkre nézve az ipari szakiskolák és a felső ipariskolák közt. Amazokat, melyek iparossegédeket nevelnek, extenzíve kell fejleszteni, mert leginkább alkalmasak gyakorlati iparunk érdekeit előmozdítani, amennyiben az ezekből az iskolákból kikerült növendékek leginkább remélhetik a hazai iparban való alkalmazásukat. Viszont a felső ipariskolák, melyek önálló iparosokat és művezetőket képeznek, inkább intenzíve fejlesztendők, tekintettel arra, hogy a szükségletet meghaladó produkció (mely, rohamos fejlesztés mellett, mulhatatlanul bekövetkeznék) ezen a téren vagy a külföldnek válnék javára, vagy az elégedetlenek egy új nemét teremtené meg. Mindamellett az óvatosság, mellyel a kormány e téren eljár, mégis kissé túlzottnak látszik, ha meggondoljuk, hogy a 4 meglevő felső ipariskola mindegyikében párhuzamos osztályokat, sőt a budapestinek bizonyos ágazataiban hármas párhuzamos osztályokat kellett állítani. Hogy ezeket az iskolákat ne áraszhassák el nagyobb mértékben oly elemek, melyek nem hivatásszerűen keresik fel őket, annak elegendő biztosítékát látom szigorú elméleti és gyakorlati felvételi vizsgálat megkövetelésében.

Az iparoktatásra s általában a középfokú szakoktatásra nézve még egy elvi követelményt kell hangsúlyoznia közműveltségünk figyelmes szemlélőjének: azt, hogy bármennyire specializálódjék és differenciálódjék az oktatásnak ez a neme és foka, sohasem szabad teljesen elszakadnia a közműveltség egészétől; a tanulóknak nem szabad elvesztenie az összefüggést a nemzet szellemi életével. Erre valók a közismereti, különösen nemzeti tantárgyak, melyeket — habár talán különlegesen színezett anyagkiszemeléssel, elrendezéssel és feldolgozással — de minden szakiskolának egyaránt komoly ápolásban kell részesítenie. Ez nem jelentheti azt, hogy a szakiskola kiforgatassék szakszerű jellegéből, avagy hybrid, kétcélú iskolává váljék, de viszont kizárja a merev elszigetelést egy korlátolt területre s lehetővé teszi itt is az önzetlen művelődés szükségességének legalább némi megérzését s egyúttal a történeti fejlődés ismeretéből meríthető eszméket. Azt kell akarnunk, hogy legyenek szakjukban kitűnően képzett, de egyúttal művelt gazdáink, iparosaink és kereskedőink, kik nem állanak teljesen idegenekül közműveltségünkkel szemben s megértik a nemzet eszményi törekvéseit is.

Középfokú kereskedelmi oktatásunk a magam benyomása és

igen sok, nálam illetékesebb szakférfiú ítélete szerint helytelen me-
 derbe jutott. Túlságosan sok az ilyen iskolánk; sokkal több, mint
 amennyire szükségünk van. Nincs oly európai állam, melynek arány-
 lag annyi középfokú kereskedelmi iskolája volna, mint nekünk. Pedig
 a nyugati államok kereskedelme mennyiség és minőség dolgában
 túlszárnyalja a mienket. A mi felső kereskedelmi iskoláink (oly okok-
 ból, melyeket ez előadás keretében nem részletezhetek) mindenféle
 más célnak szolgálnak, holott csak egyetlen feladatuknak kellene
 lenniök, hogy művelt kereskedőket képezzenek. Sokat vitatott kérdés
 mostanság az is, hogy nem kellene-e a felső kereskedelmi isko-
 lának három éves tanfolyamát egy évvel megtoldani. Nem merek e
 részben állást foglalni, de nekem úgy tetszik, hogy ez a kibővítés
 elvileg csak akkor lehet jogosult, ha általa el nem homályosul ennek
 az intézménynek igazi szakiskolai, kereskedelmi iskolai jellege. Vi-
 szont kereskedői körök, melyeknek talán szintén van szavuk e kér-
 désben, azt kívánják, hogy a leendő kereskedők minél előbb bo-
 csáttassanak ki a gyakorlati életbe. Bármint legyen, azoknak, akik
 bővebb elméleti képzést keresnek, erre később lehet módot nyújtani
 a kereskedelmi főiskolai oktatás megfelelő berendezése útján.

S ezzel rövid elmefuttatásom során eljuttottam a főiskolai szak-
 oktatáshoz, melynek területén, úgy látom, épp kereskedelmi irányban
 volna legtöbb teendőnk. Jelenleg van két kereskedelmi akadémiánk,
 van önálló keleti kereskedelmi akadémiánk, van kiviteli kereskedelmi
 akadémiánk, van kereskedelmi iskolai tanárképzőnk. Mindezek az in-
 tézmények azonban szerves kapcsolat nélkül egymás mellett és egy-
 másán kívül működnek. Vajjon nem volna helyénvaló oly kereske-
 delmi főiskolát alkotni, mely valóban egyetemes és tudományos volna;
 melyben az összes kereskedelmi tudományok a gyakorlati életre való
 folytonos tekintettel ugyan, de a tudományos kutatás módszereivel
 adatnának elő, önként érthetően a kapcsolatos jogi és gazdasági tuda-
 ományokkal egyetemben, s melyben a kereskedelmi tanárképző is
 helyet foglalhatna? Oly intézményre gondolok, aminő például a ber-
 lini kereskedelmi testülettől fenntartott önálló kereskedelmi főiskola
 a maga 50 előadójával és 9 szakcsoportjával, vagy akárcsak olyanra,
 aminő az egyetemmel és műegyetemmel kapcsolatos müncheni fő-
 iskola.

Végül, mindent meg kell tennünk, hogy a közgazdasági tuda-
 ományok összes főiskoláinkon mindenkire nézve hozzáférhetőkké
 tétessenek. A műegyetemi gazdasági fakultás, melyet miniszterünk
 legutóbb szervezett, csak a kezdetét jelentheti a jövő fejlődésnek.
 S nemcsak alkalomadásra, hanem kötelezésre is gondolok. A leendő
 papokat és tanárokat, orvosokat és mérnököket is kötelezni kellene

arra, hogy főiskolai tanulmányaik tartama alatt legalább valamennyire ismerkedjenek meg a közgazdaságtan alapjaival, hogy ilyen módon a nemzet gazdasági életének nagy feladatai iránt való helyes érzék a vezető osztályok minden rétegében gyökeret verhessen. —

Mindezek után azonban azt kérthetik Önök tőlem, hogy én, aki röviddel ezelőtt az eszményekről és valóságokról szoltomban oly elhatározónak mondtam a tényektől független értékeket, miképpen tartom megegyeztethetőnek e gondolatmenettel a tényekhez kötött, a valóságok körében mozgó gazdasági javakat, s illetőleg a szolgálatukba szegődő szakoktatásnak ily rendkívül erős hangsúlyozását? Az ellentmondás csak látszólagos. A gazdasági élet is csak akkor lehet valóban értékes, ha etikai alapon áll. Jó kereskedő, iparos vagy gazda is csak az lehet, akinek lelki szeme előtt a hivatását normáló eszmények lebegnek. Nemcsak az fontos, hogy kereskedőink, iparosaink és gazdáink szakjokban képzettek és műveltek, hanem hogy egyúttal becsületesek is legyenek s hogy az üzleti élet köznapiságában se feledkezzenek meg sohasem arról a felebaráti szeretetről, mely nemcsak jogot, hanem méltányosságot is követel, s mely egyedül teszi lehetetlenné az anyag bálványozását és egyedül biztosíthatja a szellem diadalát.

FINÁCZY ERNŐ.

VILÁGNÉZET TANÍTÁSA KÖZÉPISKOLÁBAN.

— Felolvasás a M. P. T. 1916 májusi ülésén. II., befejező közlemény. —

IV. Az újabb filozófiai vizsgálódások közt alig van jelentékenyebb és termékenyebb annál, mely az értékproblémát állította a bölcséleti gondolkodás középpontjába s mely az érték fogalmának elmélyítésével az egyetemes emberi kultúra alapjainak és struktúrájának, a tudományban, erkölcsben, jogban, vallásban, művészetben megnyilvánuló kulturális funkciók általános érvényű feltételeinek felfedésére irányul. Ez értékfilozófia tanai oly nagy szerepet játszanak a modern világnézetekben, hogy az utóbbiakba való mélyebb behatolás az értékfilozófia elemi fogalmainak ismerete nélkül nem lehetséges.

Az e körbe tartozó vizsgálódások is joggal tarthatnak tehát igényt arra, hogy némely alapvető eredményeik bejussanak a középiskolai világnézet-tanításba. Ez eredmények között a legfontosabb és legegyszerűsebben elismert megállapítás a tényeknek és értékeknek, a «van» és «kell» világának, a kauzális meghatározásnak és a normálásnak, a természeti és normatív törvényeknek, a konstatálásnak és értékelésnek szigorú elkülönítése, ez elkülönítés jogosultsága és